GRIGORE BRÂNCUŞ, **Expresie populară în ciclul *La Lilieci* de Marin Sorescu**, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2014, 173 p.

Volumul *Expresie populară în ciclul **La Lilieci** de Marin Sorescu* poartă în ţesătura sa conceptuală unele atribute care decurg din chiar faptul că el împlineşte şi valorifică şansa întâlnirii unei opere literare de excepţie – în care un autor dăruit reprezintă cu măiestrită îndemânare o imagine vie asupra unei părţi din lumea satului românesc – cu o analiză complexă şi integrată, aparţinând unui cititor extrem de avizat sub multiple aspecte. Profesorul Grigore Brâncuş oferă o imagine acurată a operei şi a autorului acesteia şi analizează fresca realităţii prezentate în operă, observând mentalităţile şi cutumele unei lumi, modalităţile generale de închegare şi de funcţionare ale satului românesc, esenţele sale culturale şi manifestările sale lingvistice.

Comentatorii operelor literare, criticii şi istoricii literari să străduiesc să descifreze şi să interpreteze scrierile literare pe baza cunoaşterii literaturii (universale, dacă se poate), a propriei experienţe de cititori avizaţi şi de cunoscători ai aspectelor culturale, socio-psihologice şi estetice conţinute de respectivele texte. În ceea ce priveşte substratul însuşi care contribuie la edificarea operei literare, adică nivelul lingvistic, ei se bazează adesea pe competenţele lor, dobândite ca urmare a propriei experienţe. Indiferent de numărul lor, erorile care pot apărea astfel rămân semnificative ca importanţă şi ca indice al insuficienţei produse de această abordare incompletă. Se întâmplă rar ca, înaintea supunerii ei la interpretările criticului literar, opera literară să fie trecută prin filtrele perspectivei lingvistice. Numai cercetarea şi dezvăluirea prealabilă a fundamentului lingvistic permite corecta observare, înţelegere şi valorificare a celorlalte date şi perspective care pot decurge din analiza operei literare, doar din temeiul prim putând apărea certitudinile în măsură să elimine posibilitatea oricărei aserţiuni hazardate.

Abia în urma unui astfel de tip de analiză, aşadar, apare şi se instaurează posibilitatea corectei înţelegeri şi judecări a textului, orice proces ulterior trebuind să fie validat de rezultatele analizei lingvistice, singura care fereşte comentatorul literar de o însăilare suspendată a unor impresii subiective, opera însăşi nefiind rezultatul unui dicteu lipsit de bazele realităţii.

Interesul lingvistului pentru opera lui Marin Sorescu *La Lilieci* este generat de îngemănarea a două calităţi-cadru ale ei: **autenticitatea** – privită din unghiul unei *exactităţi a comunicării* (p. 7) pe care este înclinat să o înţeleagă (şi) ca loialitate a autorului faţă de graiul matern, oltenesc, şi **stilizarea** – modalitate reflexivă, metacomunicativă, ce atrage atenţia asupra propriului mecanism şi orientează receptarea conţinutului ideatic şi relaţional al enunţurilor. Dacă substanţa celei dintâi este consonantă cu naturaleţea şi spontaneitatea (normele limbii vernaculare constituite şi controlate în interiorul comunităţii – satul Bulzeşti cu împrejurimile – sunt reciclate de vorbitori – personaje cu existenţă reală: Nicolița Sorescu, Nea Florea, Moşu Pătru ş.a. ori naratorul însuşi – definiţi ca membri ai acesteia), cea de-a doua presupune căutarea, selecţia, cumulul, emfatizarea – strategică trădare a realului absolut a ceea ce va fi fost spus ori făptuit, în favoarea, deopotrivă, a reconstituirii unei istorii de trei generaţii prin secvenţe-simbol, a atmosferei şi a poeziei.

Astfel, apreciind că „poezia este în primul rând rezultatul unui proces de descoperire a limbii” (p. 5) şi că „Sorescu, un mare scriitor, a intuit faptul că valorile poeziei pot fi descoperite în structura intimă a românei populare” (p. 6), Gr. Brâncuş deconstruieşte minuţios textele din *La Lilieci*, în maniera analizei lingvistice tradiţionale (fonetică, gramatică, onomastică, vocabular, stil), şi zăboveşte asupra faptelor de limbă grevate estetic. Demersul analitic face abstracţie de orice adjective care au fost aplicate până acum operei lui Marin Sorescu, de încadrări şi delimitări ale acesteia, mai mult sau mai puţin întemeiate, faţă de canonul românesc literar. Neintrând în vreun dialog polemic ori aprobator, autorul descrie obiectiv ceea ce găseşte în text şi pune aceste elemente în relaţie cu istoria limbii,

BDD-R227 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:37 UTC)

dialectologia, pragmatica discursului popular şi etnologia („rigoarea unei cercetări lingvistice impune adesea identificări reale în aria particulară a Olteniei”, p. 8), deşi nu există frecvente trimiteri explicite[1], didacticiste, la cercetări generale ori consacrate zonei, la atlase, monografii şi glosare.

Lectura textelor soresciene pune în act un ceremonial cu două etape: formularea unor observaţii generale privind conţinutul şi stilul materialului analizat (e.g., la *De vivor*, III, 342: „Descântecele ocupă un loc aparte în poezia lui Sorescu şi, la fel, unele elemente de medicină populară.”, p. 157); şi evidenţierea frustă a elementelor de limbă esenţiale (e.g., la acelaşi text: „– *descânta*, cuvânt-cheie, apare de cinci ori în text, construit cu un obiect indirect cu *de*: *de vivor*, *de fofoloace*, *de zgaibă* etc. / – termeni populari de boli: *vivor*, *fofoloace*, *pârţuică*, *gâţe*, *cleştile capului*, *râgnă*, *vânt*, *alesul untului*, *dânsele* etc., care par luaţi dintr-un atlas etnografic. / – *Cismăroaica*, nume de pers. derivat cu suf. *-oai*(*ca*), frecvent în graiul din Oltenia. / – *ăl mai bine*, var. populară a art. adjectival.” şi urm., p. 157–158). Din aceste note de atelier (dezvăluite ca metodă de lucru într-o anexă numită *Exerciţii*, p. 155–165) se nasc cele şapte capitole ale monografiei profesorului Gr. Brâncuş: *Obiceiuri, credinţe şi practici străvechi* (p. 7–42), *Nume proprii* (p. 43–62), *Fonetică* (p. 63–65), *Morfologie* (p. 66–79), *Sintaxă* (p. 80–90), *Vocabular* (p. 91–132) şi *Stil* (p. 133–154).

Pe baza unor fragmente amplu excerptate din operă, primul capitol recompune lumea-palimpsest a satului Bulzeşti, între legendele descălecatului sau ale unor morţi năprasnice din veacuri trecute şi universul de cunoaştere al copiilor, ce se articulează pe aceste sedimentări anterioare. Câteva idei atrag atenţia în demersul lingvistului: că lumea evocată îşi păstrează autenticitatea (i.e. ontologicul, istoricitatea, coerenţa în sistemul mărturiilor documentare) numai în măsura în care este cu acurateţe redată limba ei; că vocea mamei (Nicolița Sorescu) ca narator principal în *La Lilieci* este necesară în virtutea adevărului că „iniţial, limbajul e matern, că acumulările treptate în conştiinţa lingvistică a copilului [Marin Sorescu, n.n.] se datorează în primul rând mamei” (p. 8); că, în reiterarea lor poetică, actele de limbaj şi diverse forme ale limbii nu pot fi despărţite, fără a risca falsitatea, de tipul social care le produce în vorbirea cotidiană – de aceea, de exemplu, generatoare şi centre ale naraţiunilor ce conţin blesteme, descântece, evocări dureroase, jelanii etc. sunt cu precădere femeile (p. 8, 36–37) iar cuvintele, formele şi fonetismele arhaice ori regionale aparţin vocilor bătrânilor (p. 129) etc.

Textul sorescian oferă un material onomastic şi toponimic ce permite, pe de o parte, identificarea şi exemplificarea tipurilor denominaţionale oltenești (unele dintre ele cunoscute şi în alte regiuni ale ţării), emergente într-o comunitate rurală tradiţională, dar şi supusă influenţelor sistemului oficial: construcţia genitivală, probabil autohtonă (p. 45), al cărei termen în cazul genitiv poate fi nume masculin sau feminin, nume de familie, supranume, hipocoristic şi poreclă – uneori alternând ori succedându-se în identificarea aceleiaşi persoane, în funcţie de împrejurări; determinările suplimentare extralingvistice, care identifică persoana printr-o particularitate fizică, prin raportare la rudele sale, prin locul de care se leagă în topografia satului etc. (e.g. „Gogu lu’ Mitru Măriei lu’ Niţă / *Ăla cu gâtul lung*”, VI, 236, subl.n.); substituirea termenului de rudenie printr-un demonstrativ (e.g. „Dentistul ăla era *dintr-ai lui Vulpe* ăl bătrân, / Sau *dintr-ai lui Calotă*”, V, 194); numele derivate cu *-oi*, *-oiu* (fem. *-oaia*, *-oaica*), *-ete*, *-escu* şi *-ean*(*u*); supranumele; poreclele; identificarea imprecisă, prin pronumele sau

[1] Vezi însă notele în legătură cu sistemul onomastic popular (p. 44–45, 48), însemnările teoretice şi bibliografice incluse în tratarea exprimării circumstanţei locale prin sistemul ternar *aici* (*aicea*, *ici*), *aci* (*acia*) şi *acolo* (*coló*) (p. 61–62) şi lămuririle etimologice date unor cuvinte ca: *alimerele*, „[n]umele unui joc de copii [...] care apare de două ori în *La Lilieci*, este un cuvînt cu etimologie incertă. [...] Cuvântul acesta e discutat în lingvistica românească. Este cunoscut mai cu seamă sub forma *alimori* (*alemări*) şi denumeşte o sărbătoare populară. Hasdeu (*EMR I, 610*, subl.n.) credea că e o urmă a lat. *Lemures* «morţii răi, strigoii» (opus lui *Lares* «morţii cei buni»), care erau alungaţi cu o roată de foc.” (p. 128); şi *Bulzeşti*, „[n]umele satului natal [...] e luat în legătură cu *a se îmbulzi*, *îmbulzeală* (VI, 292, notă). De fapt, *Bulzeşti* ţine de familia lexicală a toponimului *Bulzu*, munţi în Mehedinţi şi Gorj. Numele de persoană *Bulzu* apare deseori în Oltenia (cf. *DTRO, I, s.v.*, subl.n.)” (p. 128).

BDD-R227 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:37 UTC)

adjectivul nehotărât *unul* – lipsit de nota peiorativă; antroponimele oficiale, constituite din două unităţi. Pe de altă parte, cercetătorul constată că alegerea şi înşiruirea antroponimelor (p. 50–52) sunt orientate de sensibilitatea nostalgică a poetului, astfel încât estetica poeziei se întemeiază pe elemente percepute, prin filtrul anilor, ca valoroase şi, într-un sens, înnobilatoare (apar mai rar în poeme derivatele cu sufixul *-ete*, simţit uşor peiorativ, „ceea ce ar explica evitarea lui”, p. 49; v. şi observaţia lui Gr. Brâncuş privind neincluderea de către Marin Sorescu în galeria imprecaţiilor a formulelor ce conţin termeni religioşi, deşi în limba vorbită sunt obişnuite astfel de injurii, p. 38).

În fine, inventarul toponimiei minore din *La Lilieci*, fără să fie analizat cu minuţia acordată numelor proprii, dă prilejul câtorva consideraţii generale privind modalităţile de formare a numelor de locuri (p. 55) şi corespondenţa celor evocate de poet cu unităţile înregistrate în dicţionarele recente de toponimie ale Olteniei (p. 56).

Din punct de vedere stilistic, interesante sunt cumulul de elemente lingvistice comune care ajută la situarea exactă în spaţiu a obiectelor şi întâmplărilor rememorate, şi înşiruirea numelor de locuri, „legate laolaltă prin verbe de mişcare, încât se creează senzaţia unui continuu neastâmpăr, ca o încercare de cuprindere a întregului orizont al satului” (p. 58).

O analiză mai amplă este aplicată exprimării circumstanţei locale prin sistemul ternar *aici* (*aicea*, *ici*), *aci* (*acia*) şi *acolo* (*coló*), ale cărui elemente se disting semantic prin persoana la care se referă: *aici* – la persoana I, *aci* – la persoana a II-a, *acolo* – la persoana a III-a (sau la obiectul despre care se vorbeşte), modalitate specifică vorbirii din toată aria Olteniei, de origine străveche, probabil autohtonă (p. 61–62).

Din punct de vedere fonetic, limba textelor din *La Lilieci* prezintă un aspect neunitar, fapt explicat de Gr. Brâncuş prin diversitatea socială a personajelor, prin apartenenţa lor la epoci mai vechi sau mai noi şi prin influenţele Munteniei vecine. Între brevilocventele analize fonetice atrag atenţia două precizări, prin posibila lor notă de critică editorială: consecventa apariţie a formelor noi, cu diftongul [îi], de tipul *câine* şi *pâine* este suspectă în vorbirea oltenilor evocaţi de Sorescu, alături de alte fonetisme arhaice; la fel, forma *sunt*, dacă nu este interpretată doar ca fapt grafic, este deviantă în raport cu norma limbii populare, păzită în alte situaţii cu atâta grijă de poet.

În capitolele de gramatică, cercetătorul se opreşte mai ales asupra unor elemente care probează admirabil cunoaşterea directă şi profundă a graiului din Oltenia de către Marin Sorescu şi arta prin care banale fapte din vorbirea zilnică sunt înzestrate cu valoare artistică (p. 76). Sunt evidenţiate, spre exemplu, uzul complex al perfectului simplu – cerut atât de circumstanţe temporale, cât şi de evaluări subiective (se recurge la perfectul simplu nu numai pentru a exprima acţiuni din trecutul foarte recent, ci şi pentru acţiuni sau stări mai îndepărtate, însă marcate de afectivitate); înlocuirea indicativului cu imperativul şi, aşadar, substituirea persoanelor I şi a III-a ale indicativului cu persoana a II-a a imperativului, vorbitorul creându-şi prin această modalitate „un «partener», căruia i se adresează şi pe care îl «asociază» emoţional la cele expuse” (p. 76), ca în „Şi ea, *pune-te* pe plâns! / Şi *dă*-i şi *jeleşte-te*” (VI, 352); uzul numeralului ordinal *de-al doilea* cu valoarea adverbialului *a doua oară*, ca în „Nevestele lor s-or fi măritat *de-al doilea*” (VI, 258); valorile subtile ale conjuncţiei *dacă* (*decă*) etc.

Nici în privinţa prezentării şi comentării vocabularului din *La Lilieci* (cuvinte şi locuţiuni), Gr. Brâncuş nu îşi propune să fie exhaustiv. Selecţia pe care o operează este ghidată, pe de o parte, de încântarea descoperirii abundenţei terminologice populare şi regionale privind portul, obiceiurile, sărbătorile, practicile magico-religioase, leacurile, casa, avutul etc.; pe de altă parte, atrage atenţia amestecul, de la un moment dat pe firul istoriei, surprins în discurs, dintre vocabularul vechi şi cel neologic romanic (în parte datorat intermedierii ruseşti), prilejuit de prefacerile istorice ale secolului al XX-lea; în sfârşit, istoricul limbii caută cuvinte deosebite prin originea, sensul şi valoarea lor poetică, stăruind asupra celor din substratul traco-dac şi moştenite din latină, folosite în zonă cu înţelesuri arhaice.

Ultimul capitol al monografiei surprinde elemente care, prin abatere de la norma limbii comune, prin combinare ori efect asupra recetorului etc., se constituie în mărci stilistice ale textului: concentraţia verbală, substituirea persoanei I singular cu persoana a II-a, enumerările şi repetiţiile, construcţiile apoziţionale, frecvenţa verbelor, dislocările şi digresiunile, anacolutul, valorile speciale ale unor adverbe, interjecţii şi conjuncţii, sentinţele şi maximele ş.a.

Secvenţa finală a cărţii, *Concluzii* (p. 167–171), rezumă conţinutul fiecărui capitol şi reiterează

BDD-R227 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:37 UTC)

convingerea autorului că „*La Lilieci* reprezintă o sursă admirabilă de material pentru întocmirea unui studiu monografic al românei populare. Creator de geniu, Sorescu descoperă, intuitiv, valori artistice în structurile acestui aspect general al limbii comune.” (p. 171).

Caracterul excepțional şi marea virtute a lucrării *Expresie populară în ciclul* ***La Lilieci*** *de Marin Sorescu* nu stau în caracterul discret al implicării autorului – bine strunită datorită înaltei sale competențe –, în observațiile şi analizele de o densă finețe, livrate cititorului astfel călăuzit şi, totodată, apreciat ca receptor inteligent şi competent, invitat să desfăşoare propriile-i reflecții, sau în delicatețea cu care i se dezvăluie acestuia întreaga complexitate a acțiunilor poetului.

Punându-şi în act cunoştințele de lingvistică diacronică şi diastratică şi atributele care decurg din claritatea gândirii analitice – reflectate şi în limpezimea limbajului cu care se edifică analizele autorului –, profesorul Gr. Brâncuş oferă un model de o rară exemplaritate asupra pasului prealabil necesar oricărei abordări sau pre-lucrări a unui un text literar, precum şi a felului în care se cuvine executată o astfel de operațiune. Prin aceasta, lucrarea nu este doar o raritate în lingvistica românească (după ştiința noastră, doar profesorul Vasile Arvinte a mai operat dintr-o astfel de perspectivă), dar reprezintă şi un mare pas înainte, deopotrivă sub aspectul concepției, cât şi sub cel al nivelului calitativ la care a fost elaborată.

ADINA CHIRILĂ
Universitatea de Vest, Timişoara

ALEXANDRU GAFTON
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

ANA COZARI, VASILE PAVEL, **Comunicare literară şi grai local în mediul şcolar**, Academia de Ştiințe a Republicii Moldova, Institutul de Filologie, Chişinău, 2011, [f.e.] 171 p.

Lucrarea *Comunicare literară şi grai local în mediul şcolar*, scrisă de Ana Cozari şi de Vasile Pavel, este o carte de metodica predării limbii române literare în mediu dialectal şi, totodată, o pledoarie pentru utilizarea limbii române normate de către vorbitori, ca expresie a identității şi a gradului de cultură.

Tema expusă în titlu este tratată din perspectiva, constantă, a raportului dintre limba literară şi dialect, oferindu-se un cadru teoretic cu influență directă asupra practicii de predare a limbii române literare la clasele de elevi din învățământul preuniversitar, al căror mediu lingvistic este unul marcat dialectal. Metoda are la bază ideea conform căreia „problema raporturilor dintre limba literară şi graiurile teritoriale nu poate rămâne numai la nivelul teoriei, ci trebuie să rețină atenția tuturor cadrelor didactice” (p. 29). Cercetarea care stă la baza sugestiilor pedagogice propuse este originală pentru teritoriul studiat (Republica Moldova), iar experimentul întreprins a vizat trei clase experimentale şi două clase de control de la o şcoală gimnazială din Chişinău.

Lucrarea este structurată în patru capitole, încheiate prin rezumate reluând cele mai concludente observații. Primul capitol, *Limbă şi dialect. Cadrul-bază al cercetării* (p. 12–43) încadrează, din punct de vedere teoretic, cercetarea, prezentând limba din perspectiva lingvisticii structurale şi a celei integrale. Varietățile glotice sunt descrise şi prin prisma domeniilor lingvistice care le studiază, abordarea acordând întâietate dialectologiei (prin informații asupra dialectelor limbii române, cu referire specială asupra graiurilor de la est de Prut) şi raportului limbă literară–dialect. Dialectologia şcolară (şi, implicit, profesorii de limba română) trebuie să identifice particularitățile de grai ale elevilor, categoriile de abateri de la normă, şi să pună în practică strategii de învățare eficientă, bazate pe o însuşire conştientă a limbii literare. Raportul limbă literară–dialect este unul dinamic, autorii explicând modul de constituire a limbii literare şi poziția graiului din Republica Moldova față de limba română: „Sintagma «limba moldovenească» jigneşte memoria strămoşilor, a oamenilor de cultură care au trudit la zidirea limbii noastre istorice” (p. 40). În al doilea capitol, *Competența comunicativă a elevilor din perspectiva interdependenței grai local/limbă literară* (p. 44–68), sunt expuse contribuțiile lingviştilor, ale oamenilor de cultură, în scopul consolidării limbii literare şi transmiterii cunoştințelor în mediul şcolar. Subcapitolul *Corelația dintre limba literară şi*

BDD-R227 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:37 UTC)